

Географія міжрегіональних міграцій населення України в умовах війни

Василь ДЖАМАН^{1*} <https://orcid.org/0000-0002-9188-3325>

УДК 911.3:312(477)

Ярослав ДЖАМАН^{1**} <https://orcid.org/0000-0003-0471-015X>

АНАЛІТИЧНА СТАТТЯ

¹Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
кафедра географії України та регіоналістики

Листування – *v.dzhaman@chnu.edu.ua; **y.dzhaman@chnu.edu.ua

Ключові слова: населення, міграція, регіони, міжрегіональна міграція, війна, Україна.

Анотація: Розглянуті динаміка і територіальні відміни міжрегіональної міграції населення України. Розкриті особливості міжрегіональної міграції в довоєнний період (2006–2013 роки), за умов війни 2014–2021 років, за умов повномасштабної війни росії проти України (з 24 лютого 2022 року). Проаналізовані масштаби і напрямки прибуття і вибуття мігрантів між регіонами України, їхній вплив на динаміку кількості населення в регіонах через величину сальдо міжрегіональних міграційних потоків. Визначено регіони міграційного прибуття та відтоку населення.

1. ВСТУП

Міграції населення є чітким індикатором рівня соціального й економічного розвитку регіонів та окремих центрів; умов, рівня і якості життя в них; політичної й екологічної обстановки; міжконфесійних і міжетнічних відносин тощо. Проблеми географії міграцій населення України особливо болючі й актуальні за умов воєнного нападу і вторгнення росії на територію суверенної держави України в 2014 році, що не могло не позначитись на їх причини, напрямки, обсяги, інтенсивність, динаміку та ін. Важливою складовою міграційних потоків, що впливають на перерозподіл населення між окремими регіонами країни, виступає міжрегіональна міграція.

2. АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Територіальне переміщення населення – вагомий фактор соціально-економічного розвитку країни та її окремих регіонів. Важливе значення міграцій у розселенні, динаміці кількісних та якісних показників населення, розвитку регіонів, які мають сприятливіші передумови, в урбанізації, динаміці міських і сільських населених пунктів і т. і. Методичні аспекти вивчення розвитку міграційних процесів розроблені в працях Джамана (1998, 2001а б, 2002), Позняка (2002), Западнюк (2011, 2012, 2013) та ін. Проте, після початку російсько-української війни у 2014 році наукові доробки з проблем географії міграцій населення України практично не публікувались. Ця проблема була піднята на міжнародній науково-практичній конференції «Українська географія у викликах війни» (м. Херсон, 8–9 червня 2023 року) в доповідях В. Джамана і Я. Джамана (2023а б), Лозової (2023). Мета

2023, 842; DOI: <https://doi.org/10.31861/geo.2023.842.83-94>

 Open Access. © 2023 В. ДЖАМАН, Я. ДЖАМАН
опубліковано у Чернівецькому національному університеті

Ця робота ліцензується відповідно до

CC BY-NC-ND із Зазначенням Авторства – Некомерційна – Без Похідних 4.0 Міжнародна

цього дослідження – розкрити просторові відміни, динаміку і проблеми міжрегіональної міграції населення України в сучасних умовах.

3. МЕТОДИКА І МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для оцінки географії міжрегіональних міграцій населення України у воєнний період, необхідно порівняти їх з довоєнним періодом. Тому доцільно виділити три етапи розвитку міграційних потоків:

- довоєнний (2006–2013 роки), коли обсяги і напрямки міжрегіональних міграцій у мирний час стабілізувалися;
- воєнний період 2014–2021 років, коли після нападу і вторгнення росії на територію України були тимчасово окуповані території АР Крим, міста Севастополя і частини територій у Донецькій і Луганській областях;
- воєнний період після 24 лютого 2022 року – початку повномасштабної війни росії проти України.

У ході дослідження застосовувались методологічні підходи: ретроспективно-хронологічний, конструктивно-географічний і системно-структурний. Для досягнення поставленої мети використовувались загальнонаукові та конкретнонаукові методи дослідження. За складних воєнних умов формуються дуже складні поєднання різнонаправлених (місцевих, внутрішньообласних, міжрегіональних, міждержавних) вимушених міграційних потоків при різній віковій та статевій структурі мігрантів, тому при їх вивченні застосовувався метод системно-структурного аналізу. При дослідженні ретроспективно-хронологічних особливостей міжрегіональних міграцій та сучасної їх динаміки використовувалися методи діахронічного і синхронного аналізу. Аналіз обсягів та інтенсивності міграційних процесів проводився за допомогою статистичних та математичних методів дослідження. Вивчення причинно-наслідкових зв'язків між показниками проводилося методом кореляційного аналізу. Дослідження територіальних відмін міграційних потоків зумовило застосування картографічного і порівняльно-географічного методів.

Інформаційною базою аналізу просторових особливостей міграційних потоків виступили офіційні показники «Статистичних щорічників України» за 2000–2021 роки. Дані за 2014–2021 роки розраховані та наведені без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, міста Севастополя і частини тимчасово окупованих територій у Луганській і Донецькій областях, оскільки відомості відсутні. Інформаційною основою аналізу територіальних особливостей вимушених міграційних потоків населення України за умов повномасштабної війни росії проти України (з 24 лютого 2022 р.) слугували офіційні дані Міністерства соціальної політики України, Міжнародної організації з міграції (МОМ), Агенства ООН у справах біженців (УВКБ ООН), аналітичного центру Cedos.

4. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Розпад СРСР (1991 р.), загострення міжетнічних відносин в окремих регіонах колишнього Радянського Союзу, початок економічної кризи, здобуття державної незалежності України та інші чинники сприяли значному зростанню міграційних потоків в Україну. Сальдо зовнішньої міграції населення України за 1991–1993 роки становило +486,1 тис. осіб, з максимальним показником у 1992 р. +288,1 тис. осіб (Джаман 2002). Проте, поглиблення економічної кризи активізувало еміграцію з України і починаючи з 1994 р. до 2004 р. сальдо зовнішньої міграції населення було від'ємним і склало -853,7 тис. осіб.

У 2005 р. міграційний приріст населення України знову стає додатнім (+4,6 тис. осіб), а з 2006 року показники міграційних потоків стабілізувались пересічно на рівні +23,3 тис. осіб

щорічно за 2006–2013 роки (загальна сума +186,4 тис. осіб). Встановилися чіткі пропорції між основними напрямками міграцій:

- серед прибулих мігрантів: внутрішньорегіональні потоки склали 56,2 %, міжрегіональні – 37,5 %, міждержавні – 6,3 %;
- серед вибулих мігрантів, відповідні показники становили: 58,1 %, 38,8 % і 3,1 %;
- серед усіх мігрантів (прибулих і вибулих): 57,1 %, 38,2 %, 4,7 %.

4.1. Довоєнний період (2006–2013 роки)

Міжрегіональні міграції складали впродовж 2006–2013 років більше третини всіх міграційних потоків, і на 89,0 % впливали на зміну людності окремих регіонів України (міждержавні міграції – на 11,0 %). Щорічні відносні показники міжрегіональних потоків (у розрахунку на 10 000 наявного населення) були достатньо стабільними і за восьмирічний період коефіцієнт стабільності - відхилення крайніх максимальних і мінімальних показників від середніх по Україні становили 0,127 (або 12,7 %). Коефіцієнт стабільності міжрегіональних міграційних потоків визначали за формулою (1):

$$K_c = \frac{M_{\max} - M_{\min}}{M_{\text{середнє}}} \quad (1)$$

де K_c – коефіцієнт стабільності показника (міжрегіональних міграційних потоків), $M_{\max}$ – найбільше значення показника (міжрегіональних міграційних потоків за рік), $M_{\min}$ – найменше значення показника (міжрегіональних міграційних потоків за рік), $M_{\text{середнє}}$ – середнє значення показника (середньорічний показник за досліджуваний період); чим менше значення величини K_c , тим менше крайні показники відхилені від середнього значення і величина показника (міграційних потоків) стабільніша.

У міжрегіональних міграціях населення найбільшою притягальною силою виділялася столиця держави. До м. Києва за 2006–2013 роки переїхали на постійне проживання 386,0 тис. громадян України (48,2 тис. осіб пересічно за рік). Значним був притік міжрегіональних мігрантів до Київської області (щорічно в середньому 20,9 тис. осіб), Харківської (17,8 тис.), Дніпропетровської (13,8 тис.), Донецької (12,5 тис.), Одеської (10,7 тис.) областей, АР Крим (10,0 тис. осіб). Найменше прибувало мігрантів з інших регіонів України до західних областей: Закарпатської (2,5 тис. осіб), Чернівецької (3,9 тис.), Тернопільської (4,8 тис.), Волинської (5,1 тис.), Івано-Франківської (5,5 тис.) і міста Севастополя (4,3 тис. осіб) (*таблиця 1*). Коефіцієнт рангової кореляції між кількістю постійного населення регіонів і чисельністю прибулих міжрегіональних мігрантів був дуже високим і становив +0,815. Отже, рівень соціально-економічного розвитку регіонів та їхніх центрів сформував відповідну людність і далі приваблював мігрантів, що засвідчує процеси агломерування територій і виділяє «полюси росту».

За відносними показниками міжрегіональної міграційної активності прибуття населення в Україні були наступні просторові особливості – виділялися:

- місто Київ (173,6 осіб прибулих на 10000 наявного населення пересічно за рік) і Київська область (120,6);
- місто Севастополь (113,2);
- області – сусіди першого і другого порядку столичної області: Черкаська (75,0), Чернігівська (64,2), Хмельницька (62,7), Житомирська (61,4), Кіровоградська (60,8) і Полтавська (59,2);
- Харківська область (64,2) (середній показник по Україні – 57,4 осіб на 10 000 наявного населення).

Таблиця 1. Міжрегіональна міграція населення України у 2006–2013 роках
(складено (розраховано) за даними «Статистичних щорічників України» за 2006–2013 роки)

Регіони	Кількість прибулих (осіб)			Кількість вибулих (осіб)			Сальдо міграції (осіб)	
	всього за 2006–2013 роки	середньо-річний показник	на 10 000 наявного населення (за рік)	всього за 2006–2013 роки	середньо-річний показник	на 10000 наявного населення (за рік)	всього за 2006–2013 роки	середньо-річний показник
УКРАЇНА	2115310	264414	57,4	2115310	264414	57,4	0	0
АР Крим	80085	10011	50,9	72569	9071	46,0	+7516	+940
<i>Області:</i>								
Вінницька	73923	9240	55,9	86666	10833	65,5	–12743	–1593
Волинська	40985	5123	49,4	41382	5173	49,8	–397	–50
Дніпропетровська	110407	13801	41,0	118027	14753	43,9	–7620	–953
Донецька	99814	12477	27,9	119534	14942	33,4	–19720	–2465
Житомирська	63354	7919	61,4	73349	9169	71,0	–9995	–1249
Закарпатська	20235	2529	20,3	27241	3405	27,3	–7006	–876
Запорізька	59264	7408	40,9	68296	8537	47,1	–9032	–1129
Івано-Франківська	43869	5484	40,0	44992	5624	40,7	–1123	–140
Київська	166863	20858	120,6	137421	17178	99,3	+29442	+3680
Кіровоградська	49545	6193	60,8	71880	8985	87,9	–22335	–2792
Луганська	54209	6776	29,3	80431	10054	43,4	–26222	–3278
Львівська	68306	8538	33,5	75376	9422	37,0	–7070	–884
Миколаївська	49649	6206	52,0	58721	7340	61,6	–9072	–1134
Одеська	85760	10720	44,8	71498	8937	37,3	+14262	+1783
Полтавська	71288	8911	59,2	75140	9393	62,5	–3852	–482
Рівненська	50607	6326	54,9	61676	7710	66,8	–11069	–1384
Сумська	46954	5869	50,0	59941	7493	63,8	–12987	–1623
Тернопільська	38154	4769	43,7	47827	5978	54,8	–9673	–1209
Харківська	142416	17802	64,2	126318	15790	57,0	+16098	+2012
Херсонська	45936	5742	52,3	63032	7879	71,8	–17096	–2137
Хмельницька	66934	8367	62,7	76889	9611	72,0	–9955	–1244
Черкаська	77794	9724	75,0	83368	10421	80,4	–5574	–697
Чернівецька	31315	3914	43,2	27709	3464	38,2	+3606	+451
Чернігівська	57180	7148	64,2	64009	8001	71,9	–6829	–854
<i>Міста:</i>								
Київ	385972	48247	173,6	259938	32492	116,6	+126034	+15754
Севастополь	34492	4312	113,2	22080	2760	72,6	+12412	+1552

Найменшими відносні показники міжрегіонального прибуття мігрантів були властиві для:

- областей Донбасу (Донецької та Луганської),
- західних областей (Закарпатської, Львівської, Івано-Франківської, Чернівецької, Тернопільської) і областей промислового Придніпров'я (Запорізької та Дніпропетровської) (*таблиця 1*).

Коефіцієнт рангової кореляції між кількістю постійного населення регіонів та інтенсивністю прибуття міжрегіональних мігрантів ($K = -0,193$) засвідчує про відсутність такого зв'язку. Дуже слабкою була й залежність між абсолютними і відносними показниками прибулих міжрегіональних мігрантів – $K = +0,325$.

Відносно великою була залежність абсолютної кількості вибулих міжрегіональних мігрантів від чисельності постійного населення регіонів – $K = +0,766$. Найбільше виїжджало з міста Києва (32,5 тис. осіб щорічно) і Київської області (17,2 тис.), Харківської (15,8 тис.), Донецької (14,9 тис.), Дніпропетровської (14,8 тис.), Вінницької (10,8 тис.), Черкаської (10,4 тис.) і Луганської (10,1 тис. осіб) областей (*таблиця 1*). Відносні показники міжрегіональної міграційної активності вибуття населення в Україні мали слабку обернено пропорційну залежність від постійного населення регіонів – $K = -0,323$. Отже, населення виїжджало з менш економічно та соціально розвинутих і тому менш заселених регіонів. А

залежність між абсолютними і відносними показниками вибулих міжрегіональних мігрантів фактично відсутня – $K = +0,232$.

Найвища міжрегіональна мобільність у м. Києві (29,0 %) та Київській області (22,0 %), що можна пояснити, з одного боку, – доцентровою силою столиці й столичної області, з іншого боку, – міграційним обміном населення між ними. Вимальовується також макрорегіон найвищої інтенсивності міжрегіональної міграції населення в центрально-північній частині України: Житомирська, Київська, Чернігівська, Хмельницька, Вінницька, Черкаська, Полтавська, Кіровоградська області. Сумарний показник інтенсивності прибулих і вибулих мігрантів у цих областях перевищував 12,0 %. Навколо цього макрорегіону виділяється пояс підвищеної міграційної активності. Найменші показники інтенсивності міжрегіональної міграції населення (менше 7,5 %) характерні для периферійних областей: Луганської, Донецької, Закарпатської та Львівської (*таблиця 1*).

Найважливішим показником міжрегіональної міграції виступає її сальдо, що визначає результуючу величину просторового перерозподілу населення, виділяє регіони притоку і відтоку людності. Встановилися наступні територіальні закономірності сальдо міжрегіональної міграції населення (*рис. 1*):

- найбільшою притягальною силою виділялася столиця держави (м. Київ мав щорічний приріст +15,8 тис. осіб);
- зростало населення Київської (+3,7 тис. осіб) – на півночі, Харківської (+2,0 тис.) – на сході, Одеської (+1,8 тис.) області, м. Севастополя (+1,6 тис.), АР Крим (+0,9 тис.) – на півдні та Чернівецької області (+0,5 тис. осіб) – на заході;
- більшість регіонів (20) мали міжрегіональний відтік населення;
- максимальне від'ємне сальдо міграції було властиве для Луганської (–3,3 тис. осіб щорічно), Кіровоградської (–2,8 тис.), Донецької (–2,5 тис.) і Херсонської (–2,1 тис.) областей.

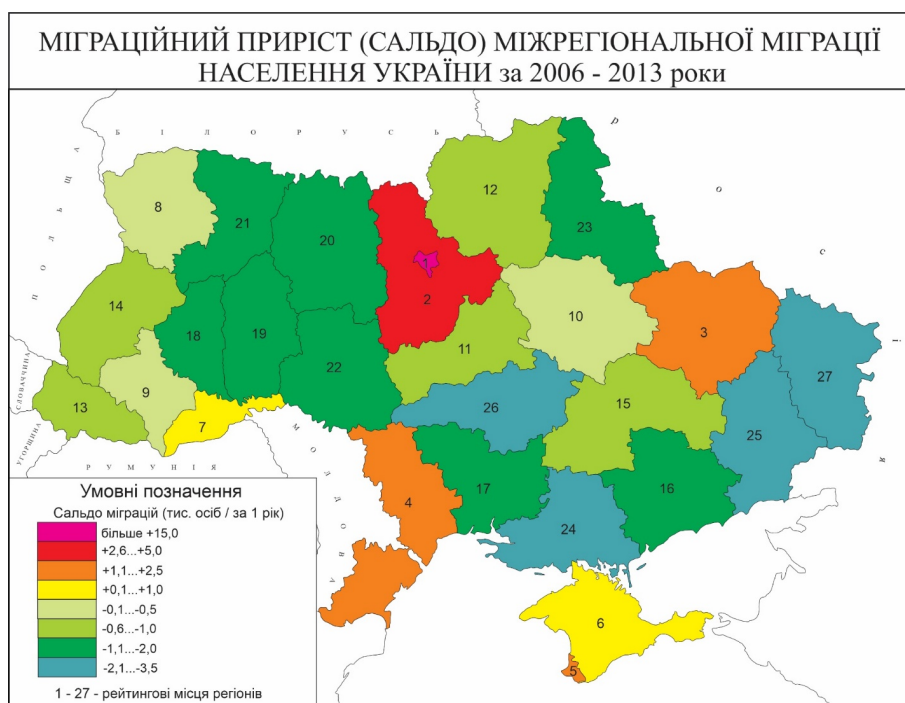

Рис. 1. Сальдо міжрегіональної міграції населення України за 2006–2013 роки

4.2. Воєнний період 2014–2021 років

В умовах війни (2014–2021 роки) міграційний приріст населення України продовжував бути додатнім:

- загальний приріст за цей період становив +130,1 тис. осіб;
- середньорічний приріст +16,3 тис. осіб;
- крайні річні показники – від +9,3 тис. осіб (2020 р.) до +22,6 тис. осіб (2014 р.).

На зміну людності окремих регіонів України значно більший вплив мали міжрегіональні внутрішньодержавні міграційні потоки, у порівнянні з міждержавною міграцією. Обсяги міждержавного міграційного приросту населення України за умов війни в 2014–2021 роках (статистичні дані відсутні по тимчасово окупованій території) скоротилися у порівнянні з довоєнним періодом (2006–2013 р.) на 30,2 %.

Значно більше проявилася поляризація в динаміці показників міжрегіональної міграції. Якщо в мирний час (2006–2013 роки) різниця між крайніми середньорічними показниками сальдо становила 19 032 особи (від +15754 особи в місті Києві до –3278 осіб у Луганській області), то за воєнний період (2014–2021 роки) – 30004 особи (від +20 277 осіб у Київській області до –9727 осіб у Донецькій області). Змінилися й регіони з крайніми показниками.

Ядрами і регіонами міграційного приросту виступили:

- явним лідером привабливості мігрантів з інших регіонів України стала столична Київська область (сальдо міжрегіональної міграції за 8 років війни склало +162,2 тис. осіб; середньорічні показники були +20,3 тис. осіб – від +9785 осіб у 2014 р. до +27 285 осіб у 2021 р.), сальдо міграції зросло у порівнянні з 8 довоєнними роками у 5,5 рази;
- м. Київ (пересічне річне сальдо +7,0 тис. осіб), за 8 років війни сальдо міжрегіональної міграції було додатним впродовж 6 років із максимальним показником +12 828 осіб за 2019 р., 2 роки сальдо міграції було від'ємним з мінімальним показником –407 осіб у 2021 р.;
- Харківська (+3,4 тис.) і Одеська (+3,0 тис. осіб) області; обидві області впродовж 7 років мали додатне сальдо міжрегіональної міграції з максимальними показниками: Харківська область +14 333 осіб у 2017 р., Одеська область +4187 осіб у 2021 р.,
- з від'ємного на додатне сальдо міграції змінилося в Дніпропетровській (+2,0 тис.), Львівській (+1,7 тис.) та Івано-Франківській (+0,7 тис. осіб) областях. Значним приростом мігрантів Дніпропетровська область виділялася в 2017 р. (+23 867 осіб), але впродовж 6 років мала від'ємне сальдо (від –213 осіб за 2014 р. до –2525 осіб у 2016 р.). Львівська та Івано-Франківська області впродовж всіх 8 років війни мали приріст мігрантів з інших регіонів України (*таблиця 2, рис. 2*).

Переважає більшість регіонів мали міжрегіональний відтік населення. Тут чітко виділяються наступні територіальні особливості:

- уже традиційно першу групу регіонів з від'ємним сальдо міжрегіональної міграції складають області – сусіди першого і другого порядку міста Києва і Київської області: Житомирська, Рівненська, Хмельницька, Вінницька, Черкаська, Кіровоградська, Чернігівська, Сумська;
- значно зросли потоки вибухлих міжрегіональних мігрантів із зон безпосередньо розташованих поблизу бойових дій, тому від'ємне сальдо збільшилося для Донецької області – в 3,9 рази, Луганської – у 2,1 рази, Запорізької – у 1,8 рази, значні показники від'ємного сальдо у Херсонській і Миколаївській областях;
- у зв'язку з бойовими діями в Україні виникла нова категорія вимушених мігрантів – внутрішньо переміщені особи (ВПО); частина таких мігрантів переселилася із тимчасово окупованих територій АР Крим, міста Севастополя і частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях. За 2021 рік (за матеріалами Міністерства соціальної політики України) на облік було поставлено 1459,2 тис. внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Найбільше їх було в Донецькій (512,2 тис.), Луганській (282,5 тис.), Харківській (135,6 тис.), Дніпропетровській (71,5 тис.), Київській (66,0 тис.), Запорізькій (56,3 тис.), Одеській (38,6 тис.),

Полтавській (22,6 тис.), Херсонській (14,6 тис.) областях і місті Києві (163,5 тис. осіб) (Філіпчук та ін. 2022).

Таблиця 2. Сальдо міжрегіональної міграції населення України в 2014–2021 роках
(складено (розраховано) за даними «Статистичних щорічників України» за 2014–2021 роки)

Регіони	Всього за 2014–2021 роки (осіб)	Середньорічний показник (осіб)	Кількість років із значенням сальдо	
			+	–
АР Крим	...	...	...	...
<i>Області:</i>				
Вінницька	-19043	-2380	1	7
Волинська	-2989	-374	1	7
Дніпропетровська	+16281	+2035	2	6
Донецька*	-77818	-9727	0	8
Житомирська	-9593	-1199	0	8
Закарпатська	-2182	-273	0	8
Запорізька	-16574	-2071	0	8
Івано-Франківська	+5695	+712	8	0
Київська	+162218	+20277	8	0
Кіровоградська	-15614	-1952	0	8
Луганська*	-54406	-6801	0	8
Львівська	+13547	+1693	8	0
Миколаївська	-12684	-1586	0	8
Одеська	+24349	+3044	7	1
Полтавська	-3293	-412	2	6
Рівненська	-7645	-956	0	8
Сумська	-11366	-1421	1	7
Тернопільська	-6095	-762	0	8
Харківська	+27559	+3445	7	1
Херсонська	-13271	-1659	0	8
Хмельницька	-7819	-977	0	8
Черкаська	-10149	-1269	0	8
Чернівецька	-805	-101	2	6
Чернігівська	-10468	-1309	0	8
<i>Міста:</i>				
Київ	+56310	+7039	6	2
Севастополь	...	...	...	...

* – дані наведені без урахування частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

... – дані відсутні на тимчасово окупованих територіях АР Крим і м. Севастополя.

4.3. Воєнний період після 24 лютого 2022 року – початку широкомасштабної війни росії проти України

Повномасштабна війна росії проти України (з 24 лютого 2022 року) зумовила значні потоки вимушеної міграції населення України, катастрофічно зросла (у порівнянні з періодом війни 2014–2021 років) кількість біженців, внутрішньо переміщених осіб, тимчасово захищених осіб, примусово вивезених тощо.

Впродовж уже першого місяця після повномасштабного вторгнення росії на територію України вимушеними мігрантами (за матеріалами досліджень Міжнародної організації з міграції) стали приблизно 10,1 млн. українців, у тому числі: емігрували за кордон 3,6 млн. осіб (щоденно державний кордон перетинали до 150 тис. осіб), в межах України мігрувало майже 6,5 млн. осіб (Філіпчук та ін. 2022).

Міграція в межах держави відбувалася залежно від географії бойових дій, тому міжрегіональний розподіл вибулих був наступним: зі східного регіону мігрували 2344,9 тис. осіб, з міста Києва та Київської області – 1936,8 тис., з північного регіону – 1302,0 тис., з південного – 485,8 тис, центрального – 220,2 тис., західного – 187,9 тис. осіб. Найбільша кількість населення мігрувала в західний регіон України – понад 2,5 млн. осіб (Філіпчук та ін. 2022).

Частина українців мігрувала вдруге, оскільки за 2014–2021 роки війни вони вже здійснили переселення з тимчасово окупованих територій на сусідні території Донецької,

Луганської, Харківської, Дніпропетровської, Запорізької, Херсонської, а також віддалених Київської, Сумської, Чернігівської та інших областей. Оскільки ці регіони на початку повномасштабної війни опинилися в зоні бойових дій, колишні переселенці вимушені були мігрувати знову.

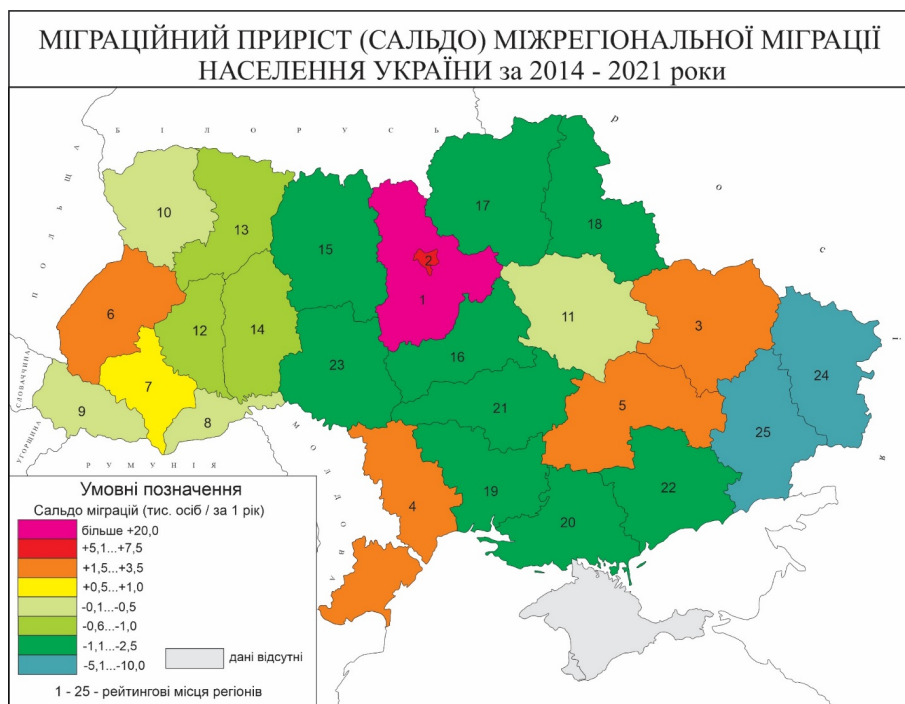

Рис. 2. Сальдо міжрегіональної міграції населення України за 2014–2021 роки

За експертними оцінками другого моніторингу вимушеної міграції під час війни Міжнародною організацією з міграції, на середину травня 2022 р. ВПО в Україні вважалися 7,1 млн. осіб. Проте, значна частина ВПО (4,5 млн. осіб) повернулася до місць свого постійного проживання (Філіпчук, Сирбу 2022).

Міжнародна організація з міграції (МОМ) періодично проводить базову оцінку в розрізі територіальних громад України, які приймають внутрішньо переміщених осіб, щоб зібрати початкові дані й простежити тенденції про кількість та географічне розташування офіційно зареєстрованих ВПО (Ukraine Displacement Data... 2023). В таблиці 3 «Кількість внутрішньо переміщених осіб в Україні» наведена зведена інформація в розрізі областей України про результати проведених трьох таких досліджень з рівною періодичністю в 4 місяці, для можливості аналізу динаміки показників:

- дані 10 раунду оцінювання, що проводився з 8 по 19 серпня 2022 року на території 954 громад 106 адміністративних районів у 21 області та місті Києві;
- дані 18 раунду оцінювання, що проводився з 28 листопада по 11 грудня 2022 року на території 948 громад 109 адміністративних районів у 22 областях та місті Києві;
- дані 23 раунду оцінювання, що проводився в квітні 2023 року на території 984 громад 108 адміністративних районів в 23 областях та місті Києві.

Найбільша кількість ВПО зареєстрована в місті Києві та Київській області (577,8 тис. осіб), Харківській (483,2 тис.), Дніпропетровській (379,9 тис.), Львівській (237,1 тис.), Полтавській (190,8 тис.), Запорізькій (171,7 тис.), Вінницькій (168,1 тис.), Одеській (147,3 тис.), Закарпатській (142,2 тис.), Черкаській (133,9 тис.), Івано-Франківській (129,4 тис.) і Миколаївській (119,4 тис. осіб) областях (таблиця 3) (Ukraine Displacement Data... 2023). Дані

базової оцінки кількості та географії розміщення ВПО засвідчує певну загальну стабільність показників (3,6 млн.) і розкриває особливості просторових змін, що залежать від географії бойових дій та повернення частини внутрішньо переміщених осіб до місць свого постійного проживання. Проте, значна кількість нових вимушених мігрантів появилась після терористичного акту росії на Каховській ГЕС.

Таблиця 3. Кількість внутрішньо переміщених осіб в Україні

(Базова оцінка МОМ. [Джерело](#))

Регіони	Кількість внутрішньо переміщених осіб (тис. осіб)		
	станом на 19.08.2022 р. (10 раунд оцінювання)	станом на 11.12.2022 р. (18 раунд оцінювання)	станом на 30.04.2023 р. (23 раунд оцінювання)
УКРАЇНА	3078,5	3623,1	3624,3
АР Крим	...	...	...
<i>Області:</i>			
Вінницька	179,6	180,5	168,1
Волинська	59,9	51,6	53,7
Дніпропетровська	296,9	362,8	379,9
Донецька	...	40,4	74,6
Житомирська	75,0	70,1	65,4
Закарпатська	171,9	156,4	142,2
Запорізька	172,0	200,9	171,7
Івано-Франківська	110,0	144,8	129,4
Київська	303,2	338,7	331,7
Кіровоградська	86,5	91,5	92,2
Луганська	...	...	...
Львівська	130,1	256,8	237,1
Миколаївська	73,3	110,9	119,4
Одеська	95,3	132,2	147,3
Полтавська	195,8	200,3	190,8
Рівненська	75,7	82,9	54,0
Сумська	52,8	71,8	79,2
Тернопільська	85,9	83,4	76,8
Харківська	372,7	442,4	483,2
Херсонська	...	...	11,0
Хмельницька	104,3	93,3	80,2
Черкаська	145,7	151,0	133,9
Чернівецька	74,5	71,3	86,1
Чернігівська	77,4	78,8	70,4
<i>Міста:</i>			
Київ	139,9	210,0	246,1
Севастополь	...	...	...

... – оцінка не проводилася

5. ВИСНОВКИ

1. Міграції населення завжди виступали індикатором рівня економічного і соціального розвитку регіонів, та окремих центрів; умов, рівня і якості життя в них тощо. Проблеми географії міграцій населення України особливо болючі й актуальні за умов воєнного нападу і вторгнення росії на територію нашої держави в 2014 році, що не могло не позначитись на їх причини, напрямки, обсяги, інтенсивність, динаміку.

2. У довоєнний мирний період (2006–2013 роки) в Україні стабілізувалися обсяги і напрямки міжрегіональних міграційних потоків. Коефіцієнт стабільності показників становив 0,127. Встановилися просторові закономірності міжрегіональної міграції: найбільшою притягальною силою виділялася столиця держави; зростало населення обмеженої кількості регіонів – Київської, Харківської, Одеської, Чернівецької областей, АР Крим і м. Севастополя; більшість регіонів (20) мали відтік населення; максимальне від'ємне сальдо міграції було властиве для областей Донбасу, південного і центрального макрорегіонів.

3. В умовах війни (2014–2021 роки) значно проявилась поляризація показників міжрегіональної міграції. Явним лідером привабливості мігрантів з інших регіонів України стала столична Київська область, сальдо міграції зросло у порівнянні з довоєнними роками у 5,5 рази; інтенсивно прибували мігранти до столиці та Харківської і Одеської областей; з від'ємного на додатне сальдо міграції змінилося в Дніпропетровській і західних Львівській та Івано-Франківській областях; значно зросли потоки вибухлих мігрантів із зон безпосередньо розташованих поблизу бойових дій, тому від'ємне сальдо збільшилося для Донецької області – в 3,9 рази, Луганської – у 2,1 рази, Запорізької – у 1,8 рази, значні показники від'ємного сальдо характерні для Херсонської і Миколаївської областей; у зв'язку з бойовими діями в Україні виникла нова категорія вимушених мігрантів – внутрішньо переміщені особи.

4. Широкомасштабна війна росії проти України (з 24 лютого 2022 року) зумовила значні потоки вимушеної міграції населення, значно зросла кількість біженців, внутрішньо переміщених осіб, тимчасово захищених осіб, примусово вивезених тощо. Впродовж першого місяця повномасштабної війни в межах України мігрувало майже 6,5 млн. осіб (за кордон емігрувало 3,6 млн. осіб), на середину травня 2022 року ВПО вважалися уже 7,1 млн. осіб; при цьому значна частина внутрішньо переміщених осіб (4,5 млн.) повернулася до місць свого постійного проживання. Міграція в межах України відбувається залежно від географії бойових дій. За даними досліджень МОМ кількість офіційно зареєстрованих ВПО стабілізувалась на рівні 3,6 млн. осіб.

ЛІТЕРАТУРА

1. Джаман, В.О. (1998). Міграції та їх вплив на динаміку структури населення (на прикладі Чернівецької області). *Науковий вісник Чернівецького університету : Географія*, 31, 90-108. [Dzhaman, V.O. (1998). Mihratsii ta yikh vplyv na dynamiku struktury naselennia (na prykladi Chernivetskoï oblasti). *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu : Heohrafiia*, 31, 90-108.]
2. Джаман, В.О. (2001a). Особливості географії міграцій населення Західного регіону України. *Економічна та соціальна географія*, 50, 58-65. [Dzhaman, V.O. (2001a). Osoblyvosti heohrafii mihratsii naselennia Zakhidnoho rehionu Ukrainy. *Ekonomichna ta sotsialna heohrafiia*, 50, 58-65.]
3. Джаман, В.О. (2001b). Особливості географії міграцій населення в умовах переходу до нових ринкових відносин (за матеріалами Чернівецької області). *Науковий вісник Чернівецького університету : Географія*, 120, 119-129. [Dzhaman, V.O. (2001b). Osoblyvosti heohrafii mihratsii naselennia v umovakh perekhodu do novykh rynkovykh vidnosyn (za materialamy Chernivetskoï oblasti). *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu : Heohrafiia*, 120, 119-129.]
4. Джаман, В.О. (2002). Особливості географії міграцій населення України. *Український географічний журнал*, 1, 28-36. [Dzhaman, V.O. (2002). Osoblyvosti heohrafii mihratsii naselennia Ukrainy. *Ukrainskyi heohrafichnyi zhurnal*, 1, 28-36.]
5. Джаман, В.О., Джаман, Я.В. (2023a). Географія міграцій населення України за умов війни в 2014–2021 роках. *Міжнародна науково-практична конференція «Українська географія у викликах війни» (Херсон, 8–9 червня 2023 р.)*, 7-8. [Dzhaman, V.O., Dzhaman, Ya.V. (2023a). Heohrafiia mihratsii naselennia Ukrainy za umov viiny v 2014–2021 rokakh. *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Ukrainska heohrafiia u vyklykakh viiny» (Kherson, 8–9 chervnia 2023 r.)*, 7-8.]
6. Джаман, В.О., Джаман, Я.В. (2023b). Географія міграцій населення України за умов повномасштабної війни росії проти України. *Міжнародна науково-практична конференція «Українська географія у викликах війни» (Херсон, 8–9 червня 2023 р.)*, 12-14. [Dzhaman, V.O., Dzhaman, Ya.V. (2023b). Heohrafiia mihratsii naselennia Ukrainy za umov povnomasshtabnoi viiny rosii proty Ukrainy. *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Ukrainska heohrafiia u vyklykakh viiny» (Kherson, 8–9 chervnia 2023 r.)*, 12-14.]
7. Западнюк, С.О. (2011). *Міграції населення України: передумови, динаміка та наслідки розвитку* (Наук. ред. Л.Г. Руденко. Київ : Академперіодика. [Zapadniuk, S.O. (2011). *Mihratsii naselennia Ukrainy: peredumovy, dynamika ta naslidky rozvytku* (Nauk. red. L.H. Rudenko. Kyiv : Akademperrydyka.)
8. Западнюк, С.О. (2012). Міграції населення України: внутрішньорегіональний вимір. *Український географічний журнал*, 2, 28-33. [Zapadniuk, S.O. (2012). Mihratsii naselennia Ukrainy: vnutrishnorehionalnyi vymir. *Ukrainskyi heohrafichnyi zhurnal*, 2, 28-33.]

9. **Западнюк, С.О.** (2013). Міжрегіональні міграції населення України: сучасний стан, динаміка. *Український географічний журнал*, 4, 55-61. [Zapadniuk, S.O. (2013). Mizhrehionalni mihratsii naselennia Ukrainy: suchasnyi stan, dynamika. *Ukrainskyi heohrafichnyi zhurnal*, 4, 55-61.]
10. **Лозова, Л.В.** (2023). Внутрішні переміщення населення як провідний чинник формування неоднорідності геодемографічного простору у часи війни. *Міжнародна науково-практична конференція «Українська географія у викликах війни» (Херсон, 8–9 червня 2023 р.)*, 37-38. [Lozova, L.V. (2023). Vnutrishni peremishchennia naselennia yak providnyi chynnyk formuvannia neodnorodnosti heodemohrafichnoho prostoru u chasy viiny. *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Ukrainska heohrafiia u vyklykakh viiny» (Kherson, 8–9 chervnia 2023 r.)*, 37-38.]
11. **Позняк, О.В.** (2002). Міграційна ситуація в Україні: загальнодержавні тенденції та закономірності територіальної диференціації. *Український географічний журнал*, 1, 22-28. [Pozniak, O.V. (2002). Mhtratsiina sytuatsiia v Ukraini: zahalnoderzhavni tendentsii ta zakonomirnosti terytorialnoi dyferentsiatsii. *Ukrainskyi heohrafichnyi zhurnal*, 1, 22-28.]

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

12. **Філіпчук, Л., Ломоносова, Н., Сирбу, О., Кабанець, Ю.** (2022). Вимушена міграція і війна в Україні (24 лютого – 24 березня 2022). [Filipchuk, L., Lomonosova, N., Syrbu, O., Kabanets, Yu. (2022). *Vymushena mihratsiia i viina v Ukraini (24 liutoho – 24 bereznia 2022)*.] [Джерело](#)
13. **Філіпчук, Л., Сирбу, О.** (2022). Вимушена міграція і війна в Україні (24 березня – 10 червня 2022). [Filipchuk, L., Syrbu, O. (2022). *Vymushena mihratsiia i viina v Ukraini (24 bereznia – 10 chervnia 2022)*.] [Джерело](#)
14. *Ukraine Displacement Data – Baseline Assessment – Raion level* [IOM DTM] (2023). [Джерело](#).

V. Dzhaman, Y. Dzhaman Geography of interregional migrations of population of Ukraine in conditions of war

Keywords: population, migration, regions, interregional migration, war, Ukraine.

Abstract: The dynamics and territorial differences in interregional migration of Ukrainian population were discussed. Specificities of interregional migration in the pre-war times (2006–2013), in conditions of 2014–2021 war, and in conditions of full-scale Russian aggression against Ukraine (from 24 February 2022) have been disclosed. The scale and the directions of migrants' arrivals and departures within Ukrainian regions, their effect on the dynamics of population number in the regions through the net balance of interregional migration flows have been put under analysis. The regions of migration arrivals and those of out migration were ascertained.

Problems of geography of migrations in population of Ukraine have become specifically painful and pressing since Russia's invasion in 2014 and could not but tell on migration causes, directions, scope, intensity and dynamics.

The scope and the directions of Ukrainian interregional migration flows have at last shown certainty in the pre-war period (2006–2013) with the coefficient of parameter stability amounting to 0,127. There appeared spatial regularities, namely, the capital of the country possessed the highest attractiveness power; the number of population was gradually growing in some regions such as Kyiv, Kharkiv, Odesa, Chernivtsi Oblasts, Autonomous Republic of Crimea and the City of Sevastopol; the majority of regions (20) showed the out migration; the maximal negative net balance of migration was characteristic for the Donbas oblasts, the southern and the central macro-regions.

The war period (2014–2021) was distinctive for essential polarization of the parameters of interregional migration. Kyiv Oblast had become an obvious leader in the attraction of migrants from other regions of Ukraine with the net balance grown 5,5 times in comparison to the period of peaceful years; the migrants were intensely arriving to the capital and the Kharkiv and the Odesa oblasts; the net balance of migration changed from negative to positive values in Dnipropetrovsk and western Lviv and Ivano-Frankivsk oblasts; significant growth was shown in migrants leaving the zones directly adjacent to scenes of fighting, this resulting in negative net balance of migration for the Donetsk Oblast (3,9 times), Luhansk Oblast (2,1 times), and Zaporizhzhia Oblast (1,8 times), with still big values of negative net balance in the Kherson and the Mykolayiv oblasts; a new

category of unwilling migrants – internally displaced persons – appeared in Ukraine in connection with war activity.

Russia's large-scale war against Ukraine (from 24 February 2022) had caused significant flows of coerced migration raising the number of refugees, internally displaced persons, temporarily protected persons, forcibly brought out persons, etc. It was almost 6,5 million people who migrated within the territory of Ukraine in the first month of full-scale aggression (3,6 million people left abroad), the mid-May 2022 showed 7,1 million people being the internally displaced persons; with that, the essential number of internally displaced persons (4,5 million people) have returned to the places of their permanent residence. Migration within Ukraine takes place depending on the geography of war activities. According to the IOM, the number of officially registered internally displaced persons have now become stable amounting to 3,6 million people.

Стаття надійшла до редакції 03.07.2023